

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle 152/2024 vp laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja tuomioistuimaksulain 5 §:n muuttamisesta

Esityksen tavoitteet ja keinot

Esityksen taustalla on korkeimman oikeuden kesäkuussa 2023 valtioneuvostolle tekemä lainsäädäntöaloite oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten täydentämiseksi. Hallituksen esitys vastaa pääosin korkeimman oikeuden aloitetta, mutta ehdotuksia on kehitetty edelleen saadun lausuntopalautteen pohjalta.

Hallituksen esityksen tavoitteena on parantaa oikeusvarmuutta edistämällä korkeimman oikeuden mahdollisuuksia ennakkopäätöksiä antamalla huolehtia lainkäytön yhtenäisyydestä ja oikeuskäytännön ohjaamisesta. Tavoite on erittäin kannatettava. Korkeimman oikeuden mahdollisuudet sen päätehtävänä olevien ennakkopäätösten antamiseen ovat viime vuosina jossain määrin heikentyneet erityisesti siviiliasioissa. Siviiliasioden määrä tuomioistuimissa on ylipäättään vähentynyt, niistä aiempaa harvempi etenee muutoksenhaun kautta korkeimpaan oikeuteen saakka, ja kaikki siviiliasiat ovat nykyisin hovioikeuksissa jatkokäsittelylupajärjestelmän piirissä. Noin puolet valituslupahakemuksista siviiliasioissa koskee asioita, joissa hovioikeudessa ei ole myönnetty jatkokäsittelylupaa. Esityksen toteuttaminen parantaisi tilannetta korkeimman oikeuden osalta, mutta ei luonnollisesti korjaisi laajempia siviililainkäytön ongelmia, jotka liittyvät oikeudenkäyntien kestoon ja kustannuksiin.

Esityksessä ehdotetut keinot ovat samoin hyvin kannatettavia. Esityksen mukaan oikeudenkäyntimenettelyä korkeimmassa oikeudessa kehitettäisiin ottamalla käyttöön kaksi uutta menettelyvaihtoehtoa nykyisten rinnalle: ns. hyppyvalituslupa ja ennakkopäätöskysymys. Hyppyvalituslupa koskisi asioita, joissa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa. Näissä asioissa korkein oikeus voisi ottaa asiaan sisältyvän ennakkopäätösluonteisen kysymyksen suoraan ratkaistavakseen, palauttamatta asiaa välttämättä hovioikeuteen. Vielä merkittävämpi uutuus on ehdotettu ennakkopäätöskysymysmenettely, jossa käräjäoikeus, hovioikeus tai markkinaoikeus voisi tietyin edellytyksin vireillä olevassa asiassa siirtää ennakkopäätösluonteisen kysymyksen korkeimpaan oikeuteen ratkaistavaksi, jos se myöntää valitusluvan, ja ratkaisun saatuaan jatkaa asian käsittelyä.

Menettelyiden käyttöönoton myötä korkeimman oikeuden ratkaistavaksi voisi tulla alemmista tuomioistuimista jonkin verran nykyistä enemmän ennakkopäätösluonteisia oikeuskysymyksiä. Erityisesti ennakkopäätöskysymysmenettelyllä voisi olla suurikin merkitys esimerkiksi pieni-intressisissä kuluttajia koskevissa asioissa, jotka eivät normaalia muutoksenhakureittiä välttämättä lainkaan tule korkeimman oikeuden linjattaviksi, samoin kuin tilanteissa, joissa sama oikeudellinen kysymys on esillä useissa oikeudenkäynneissä.

Esitys ei muuttaisi korkeimman oikeuden asemaa eikä tehtäviä. Myös ehdotetuissa menettelyissä korkein oikeus käyttäisi tuomiovaltaa ratkaisemalla oikeudellisia kysymyksiä yksittäisissä asioissa. Kuten yleensäkin, ratkaisu olisi sitova väliratkaisu kyseisen asian jatkokäsittelyssä, mutta muissa asioissa sillä olisi samanlainen merkitys kuin ennakkopäätöksillä yleensäkin. Ennakkopäätöskysymyksen siirtäminen olisi aina alemman tuomioistuimen harkinnassa.

Asianosaisten kannalta ehdotukset edistäisivät oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Kyseisessä yksittäisessä asiassa lopullinen lainvoimainen ratkaisu voitaisiin saada nopeammin kuin muutoin. Tätäkin merkittävämpää on se, että annettavalla ennakkopäätöksellä olisi merkitystä muissa samankaltaisissa asioissa. Vireillä saattaa olla lukuisia oikeudenkäyntejä, joissa on esillä sama kysymys, ja ennakkopäätöksen saaminen varhaisessa vaiheessa voisi jouduttaa niiden käsittelemistä merkittävästi.

Menettelyissä poikettaisiin tavanomaisesta oikeusastejärjestyksestä, mutta ehdotukset eivät vaarantaisi asianosaisten oikeutta muutoksenhakuun. Korkein oikeus ratkaisisi ainoastaan kyseisen ennakkopäätösluonteisen oikeuskysymyksen, ja muilta osin asian käsittely tarvittaessa jatkuisi tavanomaiseen tapaan normaaleine muutoksenhakeineineen.

Lakiehdotusten sisällöstä

Lakiehdotusten sisältöön minulla ei ole huomautettavaa, myöskään siltä osin kuin hallituksen esitys poikkeaa korkeimman oikeuden lainsäädäntöaloitteesta.

Asianmukaista on, että lakiin otettaisiin nimenomainen säännös (oikeudenkäymiskaaren 30 a luku 9 § 3 mom.) siitä, että korkeimman oikeuden on tehtävä päätös ennakkopäätöskysymyksen ratkaistavaksi ottamisesta ja ratkaistava kysymys ilman aiheutonta viivytystä. Korkeimman oikeuden sisäisillä työjärjestelyillä tullaan huolehtimaan siitä, että ennakkopäätöskysymykset saavat asioiden käsittelyjärjestyksessä riittävän etusijan ja että ne ratkaistaan mahdollisimman joutuisasti. Asioissa on yksilöllisiä eroja, mutta realistisena tavoitteena voisi käytännön toiminnassa olla ennakkopäätöskysymysten noin kuuden kuukauden kokonaiskäsittelyaika korkeimmassa oikeudessa.

Ennakkopäätöskysymyksen käyttöalan kannalta olisi tärkeää toteuttaa ehdotettu mahdollisuus siihen, että käräjäoikeus voisi siirtää ennakkopäätöskysymyksen erityisestä syystä, vaikka joku asianosaisista sitä vastustaa. Näin esimerkiksi kuluttajasaatavaa koskevissa asioissa ei olisi välttämätöntä saada siirrolle kaikkien asianosaisten hyväksyntää. Hovioikeutta koskevaan rajoitukseen ei kuitenkaan ole huomautettavaa.

Asianosaisen oikeusturvaa tilanteessa, jossa hän on vastustanut siirtämistä, vahvistaisi ehdotettu mahdollisuus kannella päätöksestä erikseen korkeimpaan oikeuteen, vaikka välttämättömänä tällaista erillistä oikeussuojakeinoa ei voikaan pitää. Ehdotuksen mukaisesti on tällöin tarpeellista säätää siitä, että kantelu voitaisiin korkeimmassa oikeudessa ratkaista kolmen jäsenen kokoonpanossa, jos kokoonpano on yksimielinen (oikeudenkäymiskaaren 2 luku 9 § 2 mom.).

Säännöskohtainen havainto

Lakiteknisenä havaintona kiinnitän huomiota ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 30 a luvun 8 §:n 1 momenttiin. Momentin mukaan päätökseen, jolla käräjäoikeus tai hovioikeus on siirtänyt

kysymyksen korkeimman oikeuden ratkaistavaksi, ei saa hakea muutosta valittamalla. Esityksen perustelujen mukaan (s. 22) vastaavasti päätökseen, jolla tuomioistuin hylkää asianosaisen pyynnön ennakkopäätöskysymyksen siirtämisestä, ei voisi hakea muutosta valittamalla, eikä siitä voisi myöskään kannella. Tällaisen kielteisen päätöksen muutoksenhakukelvottomuus ei kuitenkaan ilmene ehdotetusta lakitekstistä, vaan se perustuisi nähtävästi yleissäännöksiin (oikeudenkäymiskaaren 25 luku 1 § 3 mom.). Kuitenkaan myöskään pääasiaa koskevaa valitusta ei voitane perustaa siihen väitteeseen, että kysymys oli virheellisesti jätetty siirtämättä.

Lakitekstin lukijan kannalta havainnollisempaa voisi olla, jos 30 a luvun 8 §:n 1 momentin valituskielto kirjoitettaisiin koskemaan sekä myönteisiä että kielteisiä siirtopäätöksiä. Tästä tehtäisiin sitten 2 momentissa poikkeus, jonka mukaan myönteisestä päätöksestä voidaan kuitenkin kannella. Pykälän 1 momentti voisi tällöin kuulua esimerkiksi: ”Käräjäoikeuden tai hovioikeuden päätökseen, joka koskee kysymyksen siirtämistä korkeimman oikeuden ratkaistavaksi, ei saa hakea muutosta valittamalla.”